THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Established 1910 Phones: 55 409—62 213
Winnipeg — Manitoba

נאָך דער קאָנפערענץ

די לאַנג דערוואַרטעטע קאָנפערענץ, וואָס האָט געזאָלט מאַכן אַ סוף צו דער בשר־כשר מחלוקת, כדי זי זאָל דערנאָך קאָנען אַרײַנגיין צו דער לייזונג פון אַנדערע קהל'שע פּראָבלעמען, האָט איר ציל, האָבן מיר מורא, ניט דערגרייכט. מיר וואָלטן געווען זייער צופרידן ווען מיר צייגן זיך איבער אַז מיר מאַכן אַ טעות, אָבער אונזער איינדרוק איז, אַז די לאַנע איז געבליבן ניט געענדערט.

מיר האָבן ערב דער קאָנפערענץ אין נאָך פריער געוואָרנט, אַז שלום איז דאָ מעגלאַך בלויז אויף איין אופן: אַז עס זאָל ניט זיין קיין זיגער און קיין באַזיגטע. אַנדערש איז דאָך ניטאָ קיין כּח און קיין אוטאָריטעט, זאָל צוריקהאַלטן דעם באַזיגטן צד אָנצוגיין מיט זיין אייגענער אַרבעט.

מיר גלויבן, אַז די די מייסטע דעלעגאַטן זיינען טאַקע געקומען צו דער קאָנפערענץ מיט דעם גוטיקן געפיל פון אַהרות און מיט דער אַנטשלאָסנקייט צו פאַרבויגן זייערע פערזענלעכע געפילן און מיינונגען אין די אינטערעסן פון שלום. אַזעלכע זיינען געווען אפילו צווישן די פירער פון ביידע שטרייטנדיקע צדדים. וועלכע האָבן באמת געוואָלט מאַכן אַ סוף צו דער מחלוקת.

אָבער צווישן די דעלעגאַטן זיינען געווען אויך אַזעלכע, וואָס האָבן מיט זיך געבראַכט פון דרויסן זייערע גלייענדיקע ליידנשאַפטן וואָס האָבן זיך צעפלאַקערט פאַר דער צייט פון דער מחלוקת. און זיי זיינען געווען אַנטשלאָסן „צו זיגן" אונטער אַלע אומשטענדן.

וואָלט די קאָנפערענץ געווען געהעריק אָרגאַניזירט אין פאַראויס, וואָלט זי געהאַט אַ פעסטגעשטעלטן סדר־היום, און וואָלט זי געהאַט אַ פאַר־זיצער מיט דערפאַרונג און מיט אַ שטאַקער האַנט, וואָס פאַרשטיים גענוג די אויפגאַבן פון דער קאָנפערענץ און איז אַנטשלאָסן זיי דורכצופירן, דאַן וואָלטן אָט די עלעמענטן, פון איין צד אָדער אַ צווייטן, פאַרלאָרן געגאַנגען. זיי וואָלטן אפשר אפילו צום וואָרט ניט געקאָנט קומען, אויב נאָר די מערהייט האָט באמת געוואָלט שלום, וואָס, ווי מיר גלויבן, איז געווען דער פאַל.

אָבער לײדער האָבן די וואָס האָבן פאַרבונדן די קאָנפערענץ פאַרנאַכלעסיקט די צוגרייטונג פון אַ סדר־היום, און אַזוי האָט די קאָנפערענץ גלייך פון אָנהויב אָנגעהויבן בלאָנדזשען. און די פאַרזיצער, מיט זייער בעסטן ווילן, האָבן שוין ניט געקאָנט קאָנטראָלירן די פאַרזאַמלונג וואָס איז אַוועק אויף אַ שלעכטן וועג.

עס איז שווער צו גענוי צו באַשטימען, ווער און וואָס איז געווען שולדיק, וואָס אַנשטאָט אַ פרידלאַכער, האָט גלייך פון אָנהויב אָנגעהויבן הערשן ביי דער קאָנפערענץ אַ קריגערישע אַטמאָספערע. אָבער ס'איז ניט וויכטיק ווער איז דער שולדיקער, נאָר וואָס די רעזולטאַטן זיינען געווען: באַלד ווי עס האָט זיך אָנגעפאַנגען, אַ קאַמף, האָבן די צדדים אָנגעהויבן מאַרשירן אונטער זייערע אייגענע פאָנען, און אפילו די דעלעגאַטן וואָס האָבן געסן אַז זיי באַלאַנגען צו אַ וועלכן ס'איז צד, זיינען אַריינגעצויגן געוואָרן אין דעם קאַמף קעגן דעם צווייטן צד.

און צום סאַמע סוף איז עס שוין קיינעמס שולד ניט געווען. עס איז געווען אַ נאַטירלאַכע אַנטוויקלונג פון דער נאַנצער אומגעלונגענער פּראָצעדורע, וואָס האָט זיך פאָרגעדיקט. האָבן מיר מורא. מיט אַ דורכפאַל.

און אפשר נאָך ערגער ווי מיט אַ דורכפאַל: ווייל ס'איז דאָ איצט די געפאַר, אַז דער אפּגרונט זאָל ווערן נאָך טיפער צווישן די צדדים און די מעגלאַכקייט פון צוזאַמען ריידן זיך — נאָך ווייטער.

אוואָדע וואָלטן מיר דאָס ניט געוואָלט זעען. מיר געפינען די נאַנצע בשר־כשר מחלוקת פאַר זייער אַ שעדלאַכן ענין פאַר דעם היגן אידישן קהל'שן לעבן. מיר זיינען, פונקט ווי אַלע אידן פון שטאַט וועמען די קהל'שע אינטערעסן זיינען טייער, פאַראינטערעסירט, אַז די דאָזיקע פראַגע זאָל אַראָפּ פון סדר־היום און זי זאָל אויפהערן אויסזוינג די קהל'שע ענערגיע, וועלכע איז נויטיק ערגעץ אַנדערשוואו.

אָבער דורך פאַרמאַכן די אויגן אויף דער לאַנע וועלן מיר דער זאַך ניט אַרויסהעלפן. און די לאַנע זעט אונז איצט אויס צו זיין יעדנפאַלס ניט בעסער ווי זי איז געווען פאַר דער קאָנפערענץ, אויב ניט ערגער.

און ערגער איז די לאַנע איצט דערמיט, וואָס דער לעצטער מיטל איז אויסגעפּרובירט געוואָרן און איז דורכגעפאַלן. און איצט, ווען מיר זאָלן וועלן פּרובירן צו באַראויקן די געמיטער און איינרײדן זיי אויפצוגעבן זייער עקשנות, וועט עס זיין אַן אַרויסגעוואָרפענע אַרבעט.

די איינציקע האָפענונג איז, אַז די פירער פון די צדדים זאָלן אַליין דער־פילן ווי זיי דערגרייכן אַ בלינדע גאַס, אָן אַ דורכגאַנג, און זאָלן באַשליסן צו־ריקצוציען זיך.

ביי איצטיקן מאָמענט זעען מיר יעדנפאַלס ניט איין, אַז מען זאָל עפּעס קאָנען טאָן וועגן דעם. מען מוז זיצן און וואַרטן, ביז די זאַך וועט זיך „אויס־שטיין". סיידן וויטערדיקע אַנטוויקלונגען אין משך פון די קומענדיקע טעג אָדער וואָכן זאָלן אָנצייגן אויף עפּעס אַ נייעם אויסוועג.

דער פאַרמיטלער פאַרלירט דעם באַדן

פון גרויס באַדייטונג איז אַ געזעץ וועלכער וועט איצט דורכגעפירט פון דער בריטישער אַרבעטער רעגירונג, וועגן דער גרינדונג פון אַ מין פאַר־מערס "פול", ענלאַך צום קאַנאַדער ווייץ־פול. נאָר פון אַ צוואַנג כאַראַקטער, פאַר'ן פאַרקויף פון אַ רייע פאַרס פּראָדוקטן.

דער דאָזיקער געזעץ, ווען ער ווערט גוטגעהייסן פון לאָרדן־הויז (אין אונטערשטן הויז איז ער געזיכערט) און ער גייט אַריין אין קראַפט, וועט ער זיין אַ שווערער קלאַפּ פאַר דעם פאַרמיטלער. — פאַר די אַנגרא (האַלסייל) הייזער און די לאַחדים (ריטייל) הענדלער. וואָס האָבן געהאַנדלט מיט די דאָ־זיקע פּראָדוקטן.

אויף דעם געביט פון האַנדל באַמערקט זיך בכלל די טענדענץ פון פאַרקירצן דעם וועג צווישן דעם פּראָדוצירער און דעם קאָנסומענט. מיט'ן אַריינדרינגען פונ'ם גרויסן קאַפּיטאַל אין'ם "ריטייל" האַנדל, ווערט די "דע־פאַרטמענטאַל־סטאָר" און די "שטיין סטאָר" די איינציקע דירעקטע פאַרבינ־דונג צווישן דעם פאַבריקאַנט און דעם געברויכער פון די פּראָדוקטן.

די פאַרמערס, מיט זייערע קליינע ווירטשאַפטן, האָבן ניט די מעג־לאַכקייט צו קומען אין דירעקטער באַרירונג מיט'ן מאַרק, סיידן זיי זאָלן זיך פאַראייניקן אין פאַרקויף קאָאָפּעראַטיוון און אַנפירן דעם האַנדל מיט זייערע פּראָדוקטן אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב. די באַוועגונג פאַר פאַרקויף קאָאָפּע־ראַטיוון (פולס") גייט טאַקע איצט אָן צווישן פאַרמערס און פויערים אין אַלע לענדער.

אין קאַנאַדע האָבן מיר שוין דעם "ווייץ פול", "אייער פול", און קאָ־אָפּעראַטיווע פאַרקויף אָרגאַניזאַציעס פאַר אַנדערע פּראָדוקטן. בעת דאָ זיי־נען אָבער דערווייל די "פולס" פון אַ פרייוויליקן כאַראַקטער, איז מען אין ענגלאַנד געגוינט גלייך פון אָנהויב צו גרינדן אַזעלכע פון אַ צוואַנג כאַראַקטער פאַר'ן פאַרקויף פון אַ רייע פאַרס פּראָדוקטן.

ווען מען נעמט נאָך אין אָנבאַטראַכט אַז אין אַ רייע מיט די פאַר־קויף קאָאָפּעראַטיוון גייט אָן די באַוועגונג פאַר קאָנסוס קאָאָפּעראַטיוון, קאָן מען זען, אַז עס ווערט אַלץ איינער פאַר'ן פּרוואַטן קליינעם האַנדל.

דער "מיטלמאַן" פאַרלירט כיסלאַכוויין דעם באַדן . . .

דער סאָסקאַטשעוואַנער אימיגראַציע און קאָלאָניזאַציע באַריכט

דריטער אַרטיקל

פון ש. אַסיפאָוויטש

יעצט קומען מיר צו דער צווייטער גרו־פּע פון רעקאָמענדאַציעס, — וועגן אימי־גראַציע און קאָלאָניזאַציע געזעלשאַפטן. די רעקאָמענדאַציעס זיינען נאָר צוויי אין צאָל: דאָס ערשטע איז, אַז יעדע פער־זאָן, קערפּערשאַפט אָדער פאַראיין, וועל־כע וויל אָנפירן איר אַרבעט אַלס אימיגראַ־ציע אָדער קאָלאָניזאַציע אָנענטער מוז פריער קריגן אַ דערלויבעניש (ליסענס) פון דער פעדעראַלער רעגירונג, און אייר דער זי קען אָנפירן איר אַרבעט אין דער פּראָווינץ סאַסקאַטשעוואַן; מוז זי אויף קריגן אַ דערלויבעניש (ליסענס) פון דער פּראָווינציעלער רעגירונג, וועלכע וועט אַריפליינען די פליכט אויף יעדער אַזעל־כער פערזאָן, קערפּערשאַפט אָדער פאַר־אַיין, פאַרצולייגן אַלע אירע אַקטיוויטעטן בנוגע קאָלאָניזאַציע פאַר דעם פּראָווינ־ציעלן אימיגראַציע און קאָלאָניזאַציע ראַט און אונטערוואַרפן זיך אונטער איר אויס־זיכט.

צווייטנס, זאָל קיין דערלויבעניש ניט אַרויסגעגעבן ווערן אויסער צו אַזעלכע פערזאָנען אָדער פאַראיינען וועלכע זיינען, אין דער מיינונג פונ'ם פּראָווינציעלן ראַט, כּכח אַנצופירן פּראַקטישע קאָלאָניזאַציע אַרבעט.

ביידע פון דיאויבנדערמאָנטע רעקאָ־מענדאַציעס זיינען געווען אויך אַזעלכע, וואָס האָבן זיך צעפלאַקערט פאַר דער צייט פון דער מחלוקת. און זיי זיינען געווען אַנטשלאָסן „צו זיגן" אונטער אַלע אומשטענדן.

וואָלט די קאָנפערענץ געווען געהעריק אָרגאַניזירט אין פאַראויס, וואָלט זי געהאַט אַ פעסטגעשטעלטן סדר־היום, און וואָלט זי געהאַט אַ פאַר־זיצער מיט דערפאַרונג און מיט אַ שטאַקער האַנט, וואָס פאַרשטיים גענוג די אויפגאַבן פון דער קאָנפערענץ און איז אַנטשלאָסן זיי דורכצופירן, דאַן וואָלטן אָט די עלעמענטן, פון איין צד אָדער אַ צווייטן, פאַרלאָרן געגאַנגען. זיי וואָלטן אפשר אפילו צום וואָרט ניט געקאָנט קומען, אויב נאָר די מערהייט האָט באמת געוואָלט שלום, וואָס, ווי מיר גלויבן, איז געווען דער פאַל.

אָבער לײדער האָבן די וואָס האָבן פאַרבונדן די קאָנפערענץ פאַרנאַכ־לעסיקט די צוגרייטונג פון אַ סדר־היום, און אַזוי האָט די קאָנפערענץ גלייך פון אָנהויב אָנגעהויבן בלאָנדזשען. און די פאַרזיצער, מיט זייער בעסטן ווילן, האָבן שוין ניט געקאָנט קאָנטראָלירן די פאַרזאַמלונג וואָס איז אַוועק אויף אַ שלעכטן וועג.

עס איז שווער צו גענוי צו באַשטימען, ווער און וואָס איז געווען שולדיק, וואָס אַנשטאָט אַ פרידלאַכער, האָט גלייך פון אָנהויב אָנגעהויבן הערשן ביי דער קאָנפערענץ אַ קריגערישע אַטמאָספערע. אָבער ס'איז ניט וויכטיק ווער איז דער שולדיקער, נאָר וואָס די רעזולטאַטן זיינען געווען: באַלד ווי עס האָט זיך אָנגעפאַנגען, אַ קאַמף, האָבן די צדדים אָנגעהויבן מאַרשירן אונטער זייערע אייגענע פאָנען, און אפילו די דעלעגאַטן וואָס האָבן געסן אַז זיי באַלאַנגען צו אַ וועלכן ס'איז צד, זיינען אַריינגעצויגן געוואָרן אין דעם קאַמף קעגן דעם צווייטן צד.

און צום סאַמע סוף איז עס שוין קיינעמס שולד ניט געווען. עס איז געווען אַ נאַטירלאַכע אַנטוויקלונג פון דער נאַנצער אומגעלונגענער פּראָ־צעדורע, וואָס האָט זיך פאָרגעדיקט. האָבן מיר מורא. מיט אַ דורכפאַל.

און אפשר נאָך ערגער ווי מיט אַ דורכפאַל: ווייל ס'איז דאָ איצט די געפאַר, אַז דער אפּגרונט זאָל ווערן נאָך טיפער צווישן די צדדים און די מעגלאַכקייט פון צוזאַמען ריידן זיך — נאָך ווייטער.

אוואָדע וואָלטן מיר דאָס ניט געוואָלט זעען. מיר געפינען די נאַנצע בשר־כשר מחלוקת פאַר זייער אַ שעדלאַכן ענין פאַר דעם היגן אידישן קהל'שן לעבן. מיר זיינען, פונקט ווי אַלע אידן פון שטאַט וועמען די קהל'שע אינטערעסן זיינען טייער, פאַראינטערעסירט, אַז די דאָזיקע פראַגע זאָל אַראָפּ פון סדר־היום און זי זאָל אויפהערן אויסזוינג די קהל'שע ענערגיע, וועלכע איז נויטיק ערגעץ אַנדערשוואו.

אָבער דורך פאַרמאַכן די אויגן אויף דער לאַנע וועלן מיר דער זאַך ניט אַרויסהעלפן. און די לאַנע זעט אונז איצט אויס צו זיין יעדנפאַלס ניט בעסער ווי זי איז געווען פאַר דער קאָנפערענץ, אויב ניט ערגער.

און ערגער איז די לאַנע איצט דערמיט, וואָס דער לעצטער מיטל איז אויסגעפּרובירט געוואָרן און איז דורכגעפאַלן. און איצט, ווען מיר זאָלן וועלן פּרובירן צו באַראויקן די געמיטער און איינרײדן זיי אויפצוגעבן זייער עק־שנות, וועט עס זיין אַן אַרויסגעוואָרפענע אַרבעט.

די איינציקע האָפענונג איז, אַז די פירער פון די צדדים זאָלן אַליין דער־פילן ווי זיי דערגרייכן אַ בלינדע גאַס, אָן אַ דורכגאַנג, און זאָלן באַשליסן צו־ריקצוציען זיך.

ביי איצטיקן מאָמענט זעען מיר יעדנפאַלס ניט איין, אַז מען זאָל עפּעס קאָנען טאָן וועגן דעם. מען מוז זיצן און וואַרטן, ביז די זאַך וועט זיך „אויס־שטיין". סיידן וויטערדיקע אַנטוויקלונגען אין משך פון די קומענדיקע טעג אָדער וואָכן זאָלן אָנצייגן אויף עפּעס אַ נייעם אויסוועג.

אין אידישן וועלטל

פון מ. קאַרפּ

אַ ראָוניצקי

(צו זיין 70־יאָריקן געבורטסטאָג)

פון אונזער אַרץ־ישראַל'דיקן מיטאַרבעטער

ש. ערנסט

י. ה. ראָוניצקי שטעלט פאַר מיט זיין ווירקלאַך: ער איז שטענדיק אַ שרייבער־דערציער. ער באַוואונדערט ניט מיט זיין שאַרפקייט, נאָנאַטע ניט מיט ווערטער אָבער ניט דאָס קינד: קוים אַבי־ווען ער עס איבערגעגעבן אַ־ווען ער עס איבערגעגעבן אַ־ווען ער עס איבערגעגעבן אַ־

— קענן מיין ווילן?

— קענן אייער ווילן!

הויבן אַ פּראָצעס וועגן דאָס ער אַ רעכט האָט איר קינד?

— איך דענק אַבער, מיט דאָס הויז קאָן עמעס אַ מיט דאָס הויז קאָן עמעס אַ פרום קינד; — האָט אַ אַריינגעגעמישט.

— עס טוט מיר ליי

— ער שרייבט דאָך

וויץ וויינשט עס". — ו

באַמערקט.

אויף ווענדלאַנדס דינ

באַוויזן אַ זאַנדערבאַרע

— ער שרייבט נאָר אַ

איבערטרעטן דעם שוועל

וועט ער עס איבערגעבן אַ

— קענן מיין ווילן?

— קענן אייער ווילן!

הויבן אַ פּראָצעס וועגן

פאַר אַ רעכט האָט איר

קינד?

— איך דענק אַבער,

מיט הויז קאָן עמעס אַ

פון אַיר אַ גוט

מיידל.

— איך מוז אייך זאָג

געאַרג, אייגנטלאַך האָ

זיינע רעכט איבער זיין

זאָל עס מיינען ערנסט

זאָגט, אַז מען זאָל אַט

מיר געפעלט אַבער ניט

דערט די לעצטע ווערטער

— וואָס מיינט איר

פאַרשטיי אייך ניט.

— דער נייסטלאַכער

אַז דאָס קינד געפינט זי

און דאָך שרייבט דאָך

אַריינגעגעבן אין אַ בית

— ער שרייבט דאָך

וויץ וויינשט עס". — ו

באַמערקט.

אויף ווענדלאַנדס דינ

באַוויזן אַ זאַנדערבאַרע

— ער שרייבט נאָר אַ

ניט דאָס קינד; קוים אַבי

איבערטרעטן דעם שוועל

וועט ער עס איבערגעבן אַ

— מיינע הערן האָט

— איך דענק אַבער,

מיט הויז קאָן עמעס אַ

פרום קינד; — האָט אַ

אַריינגעגעמישט.

— עס טוט מיר ליי

אַז איך בין ניט איינ

אייער מיינונג, נראָף מ

ווענדלאַנד געגעבן דעם

קוקט מיט שטיינען אַוו

— מיינע הערן האָט

יי. ה. ראָוניצקי שטעלט פאַר מיט זיין ווירקלאַך: ער איז שטענדיק אַ שרייבער־דערציער. ער באַוואונדערט ניט מיט זיין שאַרפקייט, נאָנאַטע ניט מיט ווערטער אָבער ניט מיט זיין אַמבאַיין, זיין קניישע אין די תּוויון, זיין גלאַט געגלאַטע מאָרדע און איבערטויפט זיין צונג, אוי די צונגען, טאַקע החיים והמות ביד הלשון, זיין גרעסטע כּלי זין . . .

טאַטער געפינט מען נאָר איין רויטע האָר ביי דער „אַדאָרנטע" ווערט עס פּסול, און דורך דעם וועט ניט איין שע־פעלע אַפּטרינוק פון דעם פּאַסטוך. ווען די קאָנטעוגשאַן פון דעם דיר דער פאַרס סינא־נאַנס וואָלטן געפאָלגט די עצה פון אַ ביזנעסמאַן, וואָלט מען געפאָנט דאַטע־ווען די נאַנצע לאַנע, נעמלאַך, אַז אַלע ראַביים זאָלן אָנגעשטעלט ווערן פון דער צענטראַלע, ניט פון איינצלנע טעמפּלען. די צענטראַלע זאָל באַזאָרגן יערן טעמפּל מיט אַ ראַבין ניט פאַר אַ לענגערער צייט, נאָר אויף אַ פּאָר שבתים, לאָמיר זאָגן: יערן שבת מבּרכים זאָל קומען אַן אַנדער פנים. איר קאָנט זיכער זיין, אַז די טעמפּ־לען וואָלטן קיינמאָל ניט געווען ליידיק. די ראַביים וואָלטן געדערט פאַר פולע ביינק. ווייבאַלד די טעמפּלען וואָלטן אַ געווען שטאַרק באַזעצט, דאַן וואָלטן די רעפאָרמער זיך ניט מער געזאָרגט, און זיי־ער „מיסיע" וועט ענדלאַך פירן צו דעם אַז דיקע אין אַמעריקע זאָל געבראָן וועד־רען דער משיח פאַר דער מענשהייט, ניט חלילה אַן „אַנשטיין משיחים", נאָר אַ דערלייזער דערצוזען פון די אַלע סער־מאָנס פון די הייליקע ראַביים . . .

י. ה. ראָוניצקי

(פאָרזעצונג)

פון אונזער אַרץ־ישראַל'דיקן מיטאַרבעטער

ש. ערנסט

ווירקלאַך: ער איז שטענדיק אַ שרייבער־דערציער. ער באַוואונדערט ניט מיט זיין שאַרפקייט, נאָנאַטע ניט מיט ווערטער אָבער ניט מיט זיין „אַמבאַיין", מיט דער אַן זונט נעגאַלטע מאָרדע און איבערטויפט זיין צונג, אוי די צונגען, טאַקע החיים והמות ביד הלשון, זיין גרעסטע כּלי זין . . .

טאַטער געפינט מען נאָר איין רויטע האָר ביי דער „אַדאָרנטע" ווערט עס פּסול, און דורך דעם וועט ניט איין שע־פעלע אַפּטרינוק פון דעם פּאַסטוך. ווען די קאָנטעוגשאַן פון דעם דיר דער פאַרס סינא־נאַנס וואָלטן געפאָלגט די עצה פון אַ ביזנעסמאַן, וואָלט מען געפאָנט דאַטע־ווען די נאַנצע לאַנע, נעמלאַך, אַז אַלע ראַביים זאָלן אָנגעשטעלט ווערן פון דער צענטראַלע, ניט פון איינצלנע טעמפּלען. די צענטראַלע זאָל באַזאָרגן יערן טעמפּל מיט אַ ראַבין ניט פאַר אַ לענגערער צייט, נאָר אויף אַ פּאָר שבתים, לאָמיר זאָגן: יערן שבת מבּרכים זאָל קומען אַן אַנדער פנים. איר קאָנט זיכער זיין, אַז די טעמפּ־לען וואָלטן קיינמאָל ניט געווען ליידיק. די ראַביים וואָלטן געדערט פאַר פולע ביינק. ווייבאַלד די טעמפּלען וואָלטן אַ געווען שטאַרק באַזעצט, דאַן וואָלטן די רעפאָרמער זיך ניט מער געזאָרגט, און זיי־ער „מיסיע" וועט ענדלאַך פירן צו דעם אַז דיקע אין אַמעריקע זאָל געבראָן ווע־רען דער משיח פאַר דער מענשהייט, ניט חלילה אַן „אַנשטיין משיחים", נאָר אַ דערלייזער דערצוזען פון די אַלע סער־מאָנס פון די הייליקע ראַביים . . .

שוין כמעט אַ יובל יאָרן ווי ראָוניצ־קי טוט זיין אַרבעט שטיל און ניט מיד־ווערנדיק. ווי אַ טאָג אַרבעטער שטייט ער שטענדיק צום דינסט פון דער העב־ראַישער ליטעראַטור. נאָך אַין יאָר תרנ"ב האָט ער אַרויסגעלאָזט די זאַמל־ביכער „הפרדס", וואָס האָבן געדינט אַלס אויפרוף און אייכן צו די שרייבער — מען זאָל זיך אונטערגאַרטלען, אַנגע־מען מיט מוט און אַנהויבן בויען און שאַפן. פאַרמאַנדיק אַ ליטעראַרישן גע־שמאַק, האָט ער אַזעלכע אָנגעהויבן צו אַנטוויקלען ביים העבראַיאַשן לעזער. און טראַכטונג, דבקות בלע"ז פון ראַביי, ניט קיין פריינטשאַפט פרייד־יקן, צוזופאַסן זיך צו דער קריסלאַכער רעליגיע פון ליבע, ניט צו שטיצן זיך אויף באַפעלן, אויף אַוטאָריטעט, סתמא אַ רמז, אַז פאַפּיר־דער רעליגיע פון דער מערהיים, פון פּראָטעסטאַנטיזם, ניט חלילה די פון דער מינדערהייט, די קאַטוליש. אָבער דאָס זיינען דאָך שוין אויסגעדראָשענע פראַזן.

ווייבאַלד די רעפאָרמער זיינען אַליין מודה אַז די אַלע „אַטרעקשאַנס", „ספּע־שיל־ס" זיינען ניט מער קיין צוציאונגס קראַפט פאַר דער יוגנט וואָס ווייטער? די נאַנצע באַוועגונג וואַקסט נאָר אין דער בריוס און ניט אין טיפקייט. אַר־טאַראַקסישע אידן שניידן זיך אויף קאָנ־סערוואַטיווע, קאָנסערוואַטיווע גיין אי־בער צו די רעפאָרמער, אָבער דער יום וועט דאָך ניט פול, פון וואַנען דאָס וואָ־סער איז געקומען אַהין רינט עס צוריק אויס, אָדער ס'וועט פּשוט אויסגעטר־קענט.

דער איינציקער מאַנגעטיזם איז פאַר־בליבן דער ראַביי. ווייבאַלד די וויכטיקע מיסיע פון רעפאָרם קאָן נאָך האָבן אַ בייז אים קיין שום משמש: אידן האָבן אַ מיסיע צו פאַרשפּרייטן דעם אמת'ן מאַ־נאַטעאיזם צווישן די גויאים. אַנשטאָט אַן עגנטפער האָט דאָס נאָכן סאַקאַלאָוו אַפּ־געשטעלט אַ פאַרבייגייענדיקן אידן מיט אַ לאַנגער באַרד, וועלכער האָט זיך קוים געריכט אונטער זיין משא, אַ פּאַק אַלטע קלייידער. סאַקאַלאָוו האָט פאַרפירט מיטן אידן אַ שמועס פון וואַנען עס נעמט זיך דער איד מיט אַזאַ באַרד אַזאַ קיין האָ־לאַנד צו פעדלען מיט אַלטע קלייידער. דער איד האָט אים דערציילט אין זיין וואַר־שאַווער אויסשפּראַך, אַז עפּעסן אין ער איינגלאַנד פון זיין פּוילישער היימאַט גלייך קיין נו־יאָרק, נאָר היות ער האָט געהאַט שווערקייטן מיט די אויגן אַריינ־בעלאָזן צו ווערן אַן דעם גאָלדענעם לאַנד, האָט ער זיך מישב געווען זיך צו פאַרנעמען מיט דער זעלבער מלאכה אין דע־אַמע.

"אַלזאָ, הער דאָקטאָר", — האָט סאַ־קאַלאָוו ווייטער זיך געווענדעט צום ראַביי, "ס'זיינען נאָך פאַראַן עגנוג אַי־דען, וועלכע זוכן צו פאַרשפּרייטן אַ נאַנץ אַנדער מיסיע צווישן די אומות־העולם".

אָבער מיינט נאָר ניט, אַז די אַמערי־קאַנער רעפאָרמער שוועבן טאַקע אין די עולמות עליונים און ווייסן נאָר ניט, אַז די מיסיע פונם רעפאָרם עגנבערן ניט די מוחות פון דעם אַמעריקאַנער אידנטום. אַדרבא, זיי האָבן צוגעגעבן אַז די אַלע מיטלען אויפצוהאַלטן די באַוועגונג זיינען ניט געווען עגנג ווירקזאַם און מען האָט פאַרגעשלאָגן פאַרשיידענע נייע רפואות, רעצעפּטן לויטן נייעסטן "סטייל", ווי ס'פאַסט פאַר רעפאָרמער פון אַמעריקאַ־נער שניט.

די אַלע רעפאָרמען פון די דייטשע רע־פאָרמער זיינען דאָך שוין אַלט־מאָדיש. איר, ניינערס, האַלדזשיטערס, זייט צו־פרידן וואָס איר לינט רואיק אין אייערע קבריס. איר וואָלט היינט באַראַטסט גע־ווען ווי בטלנים, אַפּגעלעבטע, גרינ־האָרנס. אייערע שיינע צוגנען מיט דער פאַעזיע פון לעסינג, גאָטע, שילער, אייער בילדונג פון די אונזוועריטעטן פון באַן, האַלעלע, הייידעלבערג, וואָלט אייך ווינציק וואָס געגוצט. האָט איר געהאַט אין אייר־ערע טעמפּלען אַ סווייפּינג פול, אַ דזשיפּ־ניזיאָאָם, אַ האַלבן טוץ פון סאַפּרטס פאַראיינען? האָט דער ראַביי פאַרשטאַ־נען אַזוי קוינציק צו פאַרווילן דעם שיי־נעם מין ביי בריידזש פאַרטיעס?

אָבער וואָס ווייטער? ווייבאַלד די טעמפּלען, אַדער קאָמיוניטי צענטערס זיינען דאָך שוין אַזוי אויסגעשטאַטעט ווי די שענסטע פאַרווייליונגס פּלעצער און דאָס נוצט אַויך ניט, וואָס זשע ווייר־טער? ווילט איר זיך ווידער אומקערן צו די אַלט מאָדישע פראַזן ווי געוויסע רעדנער האָבן פאַרלאַנגט, צו סאַבסטי־טוטן פאַר רעליגיע? אין דעם סימפּאַ־זיום, ווו אַזוי מען זאָל צוציען די יוגנט צו דער רעליגיע זיינען דערמאָנט ווו־ערן די אַלטע פראַזן, ווי טיפערע פאַר־פאַראַמאָלטע אַז זיי האָבן צו דערלייזיקן אַן דורכפירן אַ וויכטיקערע מיסיע צווי־שען זיך צו דער קריסלאַכער רעליגיע פון ליבע. ניט צו שטיצן זיך אויף באַפעלן, אויף אַוטאָריטעט, סתמא אַ רמז, אַז קאַפּיטאַל די רעליגיע פון דער מערהיים, פון פּראָטעסטאַנטיזם, ניט חלילה די פון דער מינדערהייט, די קאַטוליש. אָבער דאָס זיינען דאָך שוין אויסגעדראָשענע פראַזן.

ווייבאַלד די רעפאָרמער זיינען אַליין מודה אַז די אַלע „אַטרעקשאַנס", „ספּע־שיל־ס" זיינען ניט מער קיין צוציאונגס קראַפט פאַר דער יוגנט וואָס ווייטער? די נאַנצע באַוועגונג וואַקסט נאָר אין דער בריוס און ניט אין טיפקייט. אַר־טאַראַקסישע אידן שניידן זיך אויף קאָנ־סערוואַטיווע, קאָנסערוואַטיווע גיין אי־בער צו די רעפאָרמער, אָבער דער יום וועט דאָך ניט פול, פון וואַנען דאָס וואָ־סער איז געקומען אַהין רינט עס צוריק אויס, אָדער ס'וועט פּשוט אויסגעטר־קענט.

דער איינציקער מאַנגעטיזם איז פאַר־בליבן דער ראַביי. ווייבאַלד די וויכטיקע מיסיע פון רעפאָרם קאָן נאָך האָבן אַ בייז אים קיין שום משמש: אידן האָבן אַ מיסיע צו פאַרשפּרייטן דעם אמת'ן מאַ־נאַטעאיזם צווישן די גויאים. אַנשטאָט אַן עגנטפער האָט דאָס נאָכן סאַקאַלאָוו אַפּ־געשטעלט אַ פאַרבייגייענדיקן אידן מיט אַ לאַנגער באַרד, וועלכער האָט זיך קוים אַ דזשאַב אַנטלאָדן אַ לאַדונג פון פּוילן. אַדער אַנדערש אַ פּאַר אַלטע לענדער וועלכע האָבן אַ פּאַר אַלטע קלייד־ער, דער איד האָט אים דערציילט אין זיין וואַר־שאַווער אויסשפּראַך, אַז עפּעסן אין ער איינגלאַנד פון זיין פּוילישער היימאַט גלייך קיין נו־יאָרק, נאָר היות ער האָט געהאַט שווערקייטן מיט די אויגן אַריינ־בעלאָזן צו ווערן אַן דעם גאָלדענעם לאַנד, האָט ער זיך מישב געווען זיך צו פאַרנעמען מיט דער זעלבער מלאכה אין דע־אַמע.

"אַלזאָ, הער דאָקטאָר", — האָט סאַ־קאַלאָוו ווייטער זיך געווענדעט צום ראַביי, "ס'זיינען נאָך פאַראַן עגנוג אַי־דען, וועלכע זוכן צו פאַרשפּרייטן אַ נאַנץ אַנדער מיסיע צווישן די אומות־העולם".

אָבער מיינט נאָר ניט, אַז די אַמערי־קאַנער רעפאָרמער שוועבן טאַקע אין די עולמות עליונים און ווייסן נאָר ניט, אַז די מיסיע פונם רעפאָרם עגנבערן ניט די מוחות פון דעם אַמעריקאַנער אידנטום. אַדרבא, זיי האָבן צוגעגעבן אַז די אַלע מיטלען אויפצוהאַלטן די באַוועגונג זיינען ניט געווען עגנג ווירקזאַם און מען האָט פאַרגעשלאָגן פאַרשיידענע נייע רפואות, רעצעפּטן לויטן נייעסטן "סטייל", ווי ס'פאַסט פאַר רעפאָרמער פון אַמעריקאַ־נער שניט.

די אַלע רעפאָרמען פון די דייטשע רע־פאָרמער זיינען דאָך שוין אַלט־מאָדיש. איר, ניינערס, האַלדזשיטערס, זייט צו־פרידן וואָס איר לינט רואיק אין אייערע קבריס. איר וואָלט היינט באַראַטסט גע־ווען ווי בטלנים, אַפּגעלעבטע, גרינ־האָרנס. אייערע שיינע צוגנען מיט דער פאַעזיע פון לעסינג, גאָטע, שילער, אייער בילדונג פון די אונזוועריטעטן פון באַן, האַלעלע, הייידעלבערג, וואָלט אייך ווינציק וואָס געגוצט. האָט איר געהאַט אין אייר־ערע טעמפּלען אַ סווייפּינג פול, אַ דזשיפּ־ניזיאָאָם, אַ האַלבן טוץ פון סאַפּרטס פאַראיינען? האָט דער ראַביי פאַרשטאַ־נען אַזוי קוינציק צו פאַרווילן דעם שיי־נעם מין ביי בריידזש פאַרטיעס?

אָבער וואָס ווייטער? ווייבאַלד די טעמפּלען, אַדער קאָמיוניטי צענטערס זיינען דאָך שוין אַזוי אויסגעשטאַטעט ווי די שענסטע פאַרווייליונגס פּלעצער און דאָס נוצט אַויך ניט, וואָס זשע ווייר־טער? ווילט איר זיך ווידער אומקערן צו די אַלט מאָדישע פראַזן ווי געוויסע רעדנער האָבן פאַרלאַנגט, צו סאַבסטי־טוטן פאַר רעליגיע? אין דעם סימפּאַ־זיום, ווו אַזוי מען זאָל צוציען די יוגנט צו דער רעליגיע זיינען דערמאָנט ווו־ערן די אַלטע פראַזן, ווי טיפערע פאַר־פאַראַמאָלטע אַז זיי האָבן צו דערלייזיקן אַן דורכפירן אַ וויכטיקערע מיסיע צווי־שען זיך צו דער קריסלאַכער רעליגיע פון ליבע. ניט צו שטיצן זיך אויף באַפעלן, אויף אַוטאָריטעט, סתמא אַ רמז, אַז פּראָטעסטאַנטיזם, ניט חלילה די פון דער מינדערהייט, די קאַטוליש. אָבער דאָס זיינען דאָך שוין אויסגעדראָשענע פראַזן.

ווייבאַלד די רעפאָר